

ЖАМИЯТДА ЭКОЛОГИК МАСЪУЛИЯТНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ДАВЛАТ СИЁСАТИНИНГ УСТУВОР ВАЗИФАЛАРИ

Абурахмонов Алимардон Абдусаломович

Фарғона давлат университети тадқиқотчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7722254>

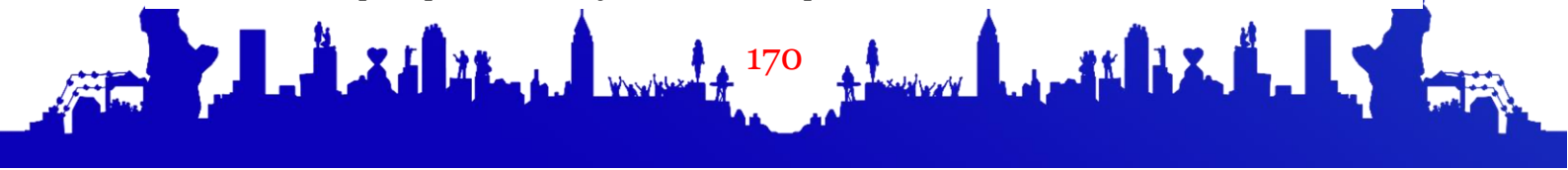
Аннотация: Мазкур мақолада ижтимоий муносабатлар тизимида экологик масъулиятни шакллантиришнинг фалсафий жиҳатлари, табиат ва атроф муҳитни асрашдани ўрни, глобал экологик муаммоларни бартараф этишдаги самарадорли таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: экологик фаоллик, экологик фаолият, ижтимоий масъулият, экологик масъулият, ижтимоий муносабатлар, ижтимоий онг, экологик вазифа, бурч ва мажбурият.

Инсоният цивилизацияси турли даражадаги муаммоларнинг вужудга келиши ва уларни ҳал қилиш тарихидан иборат. Ҳозирги даврнинг оламшумул муаммолари, муқаррар равишда, табиий атроф муҳитни муҳофаза қилиш вазифалари: ижтимоий, иқтисодий, мафкуравий муносабатлар доирасида кесишиб, сиёсий жиҳатдан, конкретлашмоқда.

Тарихий тараққиётнинг муайян босқичларида экологик муаммолар соф ижтимоий-иқтисодий ёки маънавий-ахлоқий доирадан чиқиб, сиёсий тус олади. Ҳатто, дастлабки меҳнат тақсимооти ва мулкчилик муносабатлари шаклланиши даврида ҳам, табиатдан фойдаланишнинг қонун-қоидалари, маълум даражада, умумлашган, тизимлашган ижтимоий-сиёсий мазмунга эга бўлган. Кейинчалик, жамиятнинг ривожланиб бориши билан, экологик сиёсатда ўзаро боғлиқ икки тенденция вужудга келди. Бир томондан, турли даражадаги ва шакллардаги ижтимоий муносабатлар табиатни муҳофаза қилиш экологик эҳтиёжлари доирасида интеграциялашиб ўз фаолият чегарасини, кўламини, аҳамиятини узлуксиз оширмоқда. Иккинчи томондан, ижтимоий-сиёсий муносабатларнинг таркибида экологик масъулият мазмуни устиворлашиб бораётир. Экологик вазиятнинг кескинлашуви билан табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги масъулият, халқаро сиёсий муносабатларнинг ҳарактерини белгилайдиган мезон даражасига кўтарилди.

Экологик масъулият ривожланишнинг субъектив омили сифатида турли ижтимоий онг шакллариининг мажмуавий, тизимли боғланишлари алоҳида аҳамиятга эга. Уларнинг экологик-сиёсий манфаатлар асосида бир бутунлиги табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги масъулиятининг самарадорлигини белгилайди. Шунинг учун, бу жараёнда айрим ижтимоий онг шакллари ролини мутлақлаштириш, методологик жиҳатдан, хато

ҳисобланади. Зеро, турли ижтимоий онг шакллари экологик масъулият ривожланишига ўз каналлари орқали таъсир қилиб, уларнинг экологиялашиш даражасига мос келади. Энг муҳими, бу жараённинг объектив-тарихий характери, жамиятнинг экологик эҳтиёжларидан, биосфера мувозанатини сақлаш талабларидан келиб чиқади. Хусусан, давлатнинг илмий-техникавий ва ижтимоий-экологик сиёсатидаги муштараклик, нафақат маънавий камол топган инсонни шакллантириш имконини берди, балки ижтимоий тараққиётининг ҳозирги хусусиятларга мос жисмоний такомиллашувига шарт-шароитлар ҳам яратади. Бошқача айтганда, табиат ва инсон муносабатларидаги сиёсий механизмлар аниқланиб: партиялар, халқаро ташкилотлар, ижтимоий бирликлар ва кенг жамоатчиликнинг диққат-эътиборини жалб қилмоқда, жамият устқурма элементлари давлат экологик сиёсати билан чирмашиб кетмоқда.

Ҳозирги кунда турли мамлакатларнинг ривожланишидаги табақаланиш, иқтисодий ишлаб чиқариш соҳасидаги меҳнат тақсимооти, илмий-техника тараққиётининг минтақавий хусусиятлари халқаро экологик сиёсатнинг муқобил йўналишларини вужудга келтирмоқда. Шу жумладан, ҳар қандай давлатдаги табиий ресурс заҳиралари ва улардан оқилона фойдаланишнинг техник-технологик имкониятлари экологик сиёсатнинг умумгуманистик мазмунини белгилайди. Айниқса, бу муаммолар яқин ўтмишда ядро уруши хавфи билан бирлашиб, инсониятнинг бундан кейинги ҳаёт-мамот масаласига айланди.

Маълум тарихий-сиёсий вазиятларда сайёрамизда экологик фожиа эҳтимолий ядро конфликтининг соясида қолиб кетган эди. Ҳозир “сиёсий иқлимнинг” бирмунча мўътадиллашуви билан, инсоният учун “экологик бомбанинг” хавфи ядро ҳавфидан кам эмаслиги аниқ бўлиб қолди. Сайёрамизда табиий бойликлар ва энергетика ресурслари заҳираларнинг тугаб бориши, аҳоли сонининг ўсиши – “демографик портлашлар”, ҳамда шу тартибдан кейин турадиган оламшумул муаммолар бевосита ёки билвосита экологик сиёсий муаммо мақомига эга бўлмоқда.

Экологик умумбашарий муаммолар, ўз оқибатларига кўра, жамиятнинг умумий ижтимоий-иқтисодий, сиёсий кескинлигини кучайтириши билан ҳарактерланади. Йирик америкалик эколог олим Барри Коммонер қатъий равишда: “Атроф муҳит инқироzi, фақатгина экологик муаммо бўлмасдан, балки, ижтимоий-сиёсий муаммо ҳамдир”, [8;79] деганда мутлақо ҳақ эди.

Шу боис, кейинги вақтларда экологик курашлар сиёсий ҳаракатларнинг

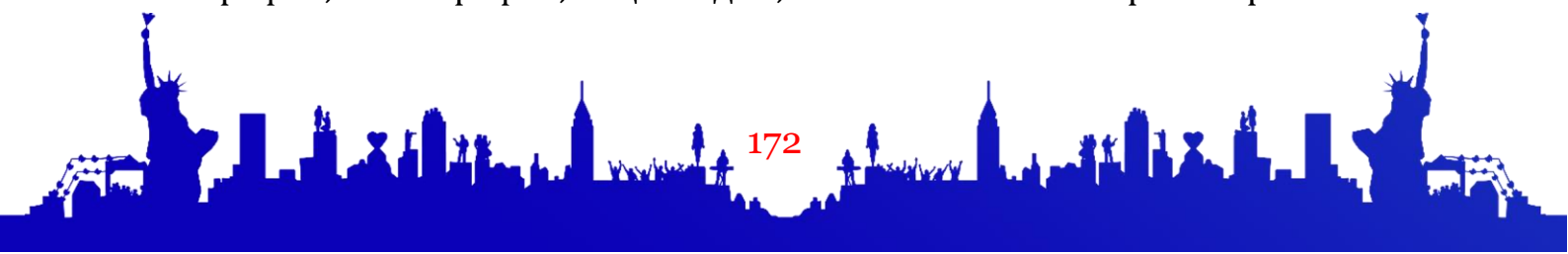

марказига кўчирилаётганлиги тасодифий эмас. Бу курашлардаги ғалабалар-экологик масалаларни кўтариб чиқаётган прогрессив кучларнинг сиёсий уюшқоқлик даражасига, кўп жиҳатдан, боғлиқ бўлиб қолаётир. Бу эса, ўз навбатида, экологик сиёсий тафаккур ҳамда амалий фаолият ривожланиш стратегияси ва тактикасининг назарий изоҳлашнинг заруриятини вужудга келтирмоқда. Чунки, жамият ҳаётининг зарурий шарти бўлган экологик мувозанатни таъминлай олмайдиган сиёсий системанинг нафақат келажаги йўқ, балки бугун учун ҳам хавфлидир.

Экологик оммавий партиялар ва ҳаракатлар давлат элементлари билан ўзаро бирлашиб, уни бошқаришдаги демократик парламентаризм йўналишини кучайтириб, иқтисодий ишлаб чиқариш манфаатларини экологик эҳтиёжлар доирасида ташкил қилишнинг сиёсий механизмлари пайдо бўлмоқда. Умумбашарий экологик муаммоларни ҳал қилиш, ижтимоий-сиёсий тараққиётнинг оқилона, муқобил йўналишларини белгалаш ҳаётий заруриятга айланиб, моддий ишлаб чиқариш мақсадларини, аҳоли истеъмол даражаларини экологик манфаатлар билан мувофиқлаштириш воситаларини кўрсатмоқда. Дунё миқёсида экологик ҳаракатларнинг кучайиб бориши ҳамда сиёсатлашуви кенг халқ оммасини қамраб олиши билан реал кучга айланиб, унинг ташкилотчилари ва раҳбарлари ядро уруши хавфининг, экологик ҳалокатларнинг олдини олиш дастурларини ишлаб чиқмоқдалар[9;226-231].

Экологик оммавий партиялар ва ҳаракатлар, фақатгина табиат муҳофазасининг техник-технологик, базис муносабатларини эмас, балки, устқурма сиёсий элементларини ҳам қайта қуришнинг муқобил дастурларини яратмоқдалар. Уларнинг ичида, тараққиётнинг ҳозирги даражаларидан воз кечишни ёки айрим халқпарнинг экологик анъаналарини мутлақлаштириб, тарғибот-ташвиқот қилувчи йўналишлар мавжуд. Масалан, АҚШлик файласуф Х.Сколимовский ҳиндлар ва Шарқ халқлари маданиятини, “муқобил ҳаёт услуби сифатида”, экологик фаолиятнинг андозаси, деб талқин қилади[10;34]. Албатта, турли халқларнинг табиатни муҳофаза қилиш фаолиятларидаги тарихий тажрибаларини ижодий умумлаштириш, уларнинг экологик қадриятларидаги ворислик муносабатларини сақлаш муҳим аҳамиятга эга. Бироқ, уларни мутлақлаштириб, ҳозирги ҳаётга, айниқса, турли географик, этнографик, иқтисодий, сиёсий яшаш шароитлари билан

тубдан фарқ қилувчи халқларнинг ҳаётига механистик тарзда тадбиқ қилиш, ҳамма вақт ижобий натижалар беравермайди.

Экологик сиёсатдаги муқобил назарий қарашлар ва амалий хатти-ҳаракатлар умумий мақсадга олиб борадиган турли воситаларни, услубларни, каналларни бирлаштирган тақдирдагина, кутилган натижаларни бериши мумкин. Шу нуқтаи назардан, “экологик муқобиллик” сиёсати ўзининг универсаллиги ва мажмуавийлиги билан жаҳон халқлари ўртасида нисбатан кенг тарқалган йўналиш ҳисобланади. Айниқса, “Рим клуби” аъзоларининг қарашлари - “экологик муқобиллик” оқими назариясини мужассамлашган ҳолда ифодалаган. Уларнинг қарашларидаги асосий йўналиш: ишлаб чиқаришни - фанга; ишчи кучини - интеллектуал асосга; табиатга муносабатни - маданиятга; сиёсатни - экологияга бўйсундирган ҳолдагина, табиат ва инсон муносабатлари мажмуасининг коэволюциясини таъминлаш мумкин. Хусусан, машҳур футуролог олим О.Тоффлер фикрига кўра, инсоннинг интеллектуал имкониятлари, индивидуал салоҳияти ишлаб чиқаришни оқилона ташкил қилишнинг муҳим шартидир[11;280].

Экологик сиёсатдаги “муқобилчиликнинг”, аксарият ҳолатда, шахснинг индивидуал хусусиятларини мутлақлаштириш билан, фалсафадаги индивидуализм таълимотининг умумий кўринишини ифодалаши, экологик сиёсий фаолиятдаги “ижтимоий” ва “индивидуал” муносабатларни бир-бирига қарама-қарши қўйиши, яъни ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маънавий ҳаётдаги шахснинг, алоҳида жамоаларнинг, ижтимоий бирликлар ва қатламларнинг “индивидуаллашиб” боришини экологик фаолиятга татбиқ қилиши, илмий мунозараларга, танқид объектига айланмоқда. Дарҳақиқат, ривожланган мамлакатларда ижтимоий-иқтисодий ҳаётнинг, шу жумладан табиатни муҳофаза қилиш фаолиятининг, “персонификациялашиш” жараёни экологик сиёсатда ҳам “индивидуал эгоизм” ходисасини кучайтириб юборди. Бу жараёнда манфаат ва эҳтиёжларнинг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ривожланиш хусусиятлари индивидуаллашиб, нисбатан мустақиллашиб бориши кузатилмоқда.

Хулоса қилганда, экологик масъулиятни детерминантлаштируви сиёсий омилларни жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий тузилмасидан мустақил таҳлил қилиш мумкин эмас. Зеро, экологик масъуллик субъекти бўлган ижтимоий бирликларнинг тарихдаги объектив роли жамият тузилмавий элементларнинг сиёсий хусусиятларини белгалаб туради.

Адабиётлар рўйхати:

1. Маркович Д.Ж. Социальная экология: -Книга для учителя: //Пер. с серб. хорв. М.:Просвещение 1991. С. 20.
2. Батурич Ф.А. Социальная активность трудящихся: сущность и управление. Новосибирск. 1984, С. 53-54.
3. "Экологик практика ва назарияни утилитар асослаш, инсониятни табиат билан оқилона муносабат ўрнатиш имкониятларидан маҳрум қилади". (Ширяев А.С. Экология человека и синтез научных знаний.// -В кн.: Взаимодействие общества и природы. Философско-методологические аспекты экологической проблемы. -М.: Наука, 1986. С. 279.
4. Батурич Ф.А. Социальная активность трудящихся: сущность и управление. С. 17 - 18.
5. Ахиезер А.С. Россия как большое общество // Вопросы философии, № 1, 1993, С. 15
6. Сперанский В.И. Социальная ответственность личности: сущность и особенности формирования.-М.: Изд. МГУ, 1987. С. 137.
7. Комаров В.Д. Социальная экология. Философские аспекты. Л.: Наука, 1990 С. 133-134.
8. Коммонер Б. Замыкающийся круг. Природа, человек, технология. - Л., 1974. - С. 79.
9. Панкова Л.Н. Методологические основания альтернативных движений: Традиции и инновации. // Экология, культура, образование. -С. 226-231.
10. Сколимовский Х. Философия техники как философия человека.// Новая технократическая война на Западе. - М.: 1986.С. 34.
11. Тоффлер О. Раса, власть, культура // Новая техно-кратическая война на Западе. - М., 1986. - С. 280.

